

РОДОВО БУЏЕТСКА АНАЛИЗА НА АЛОКАЦИЈА НА РЕСУРСИ И УПРАВУВАЊЕ СО КРИЗИ

Проект „Балкан отпорен на кризи“

РОДОВО БУЏЕТСКА АНАЛИЗА НА АЛОКАЦИЈА НА РЕСУРСИ И УПРАВУВАЊЕ СО КРИЗИ

за проект „Балкан отпорен на кризи“

финансиран од

ЦЕНТАР ЗА ИСТРАЖУВАЊЕ И КРЕИРАЊЕ ПОЛИТИКИ

Анализа на тема: Родово буџетска анализа на Центарот за управување со кризи и Дирекцијата за заштита и спасување

Авторки: Теа Зографска и Мартина Станковиќ

Времетраење: Мај-Октомври 2025 година

Организација подгрантист: Сојуз-Национален Совет за Родова Рамноправност

Публикацијата Родово буџетска анализа на алокација на ресурси и управување со кризи е подготвена од Сојуз-Национален Совет за Родова Рамноправност во рамките на програмата за подгрантирање на проектот “Балкан отпорен на кризи”, имплементиран од : Сојуз-Национален совет за родова рамноправност (НСРР), Центар за развој на граѓански друштва (Протекта) и Центар за човекови права (Импакт).

Оваа публикација е финансирана со подгрант од Центар за истражување и креирање на политики(ЦРПМ), со финансиска поддршка од: Австриска Агенција за развој (ADA) и Шведската агенција за меѓународна развојна соработка (SIDA).

Нејзината содржина е единствена одговорност на авторите и не мора да ги одразува ставовите на Австриска агенција за развој (ADA) и Шведската агенција за меѓународна развојна соработка (SIDA).

Активноста ја спроведува Сојуз-Национален совет за родова рамноправност и партнерските организации: Центар за развој на граѓански друштва (Проектта) од Р.Србија и Центар за човекови права (Импакт) од Р. Босна и Херцеговина.

Опис на проектот

Проектот „Балкан отпорен на кризи“ има за цел да ја унапреди родовата равноправност и да ја подобри социјалната вклученост на жените и маргинализираните групи во услови на кризни ситуации во Северна Македонија, Србија и Босна и Херцеговина. Фокусот е на развој на родово одговорни буџети и политики во услови на кризни состојби, преку примена на родово сензитивни алатки, градење капацитети и вклучување на засегнатите страни. Проектот одговара на идентификуваните проблеми како што се системска ранливост, недостиг на податоци по пол, возраст и попреченост, како и недоволна застапеност на жените во креирањето на кризни политики. Преку регионално партнерство, проектот цели кон зголемено учество на граѓанските организации, медиумите и носителите на одлуки во воспоставување на поинклузивни механизми за справување со кризи. Во рамки на проектот активно се вклучени локалните граѓански организации преку средби за вмрежување. На овој начин се поттикнува размена на искуства меѓу земјите, се зајакнуваат локалните капацитети и се создава основа за долгорочни системски промени.

Преку овие активности, придонесуваме кон зголемена свест за значењето на родовата перспектива во справувањето со кризи, институционализирање на родово сензитивни пристапи во буџетирањето и политиките, подобрување на отпорноста на заедниците и фер распределба на ресурси во време на кризни состојби

Вовед

Истражувањето претставува родово буџетска анализа на два клучни државни субјекти за управување со кризи и заштита/спасување: Центарот за управување со кризи (ЦУК) и Дирекцијата за заштита и спасување (ДЗС) во Република Северна Македонија. Целта е да се оцени степенот на интеграција на родовата перспектива во нивните програми, буџети и политики, со акцент на тоа како ресурсите се алоцираат во однос на потребите на различните жените и мажите.

Важноста на родовата перспектива во управувањето со кризи произлегува од фактот што кризите различно влијаат врз жените и мажите – земањето предвид на специфичните потреби, улоги и ранливости на двата пола може да резултира со поефикасни и поправедни мерки за превенција, реагирање и опоравување. Жените, особено во кризни и итни ситуации, често се изложени на зголемени ризици, како родово базирано насилство, ограничен пристап до услуги за репродуктивно здравје, недоволна застапеност во донесувањето одлуки и пречки во пристапот до информации и ресурси за време на катастрофи. Истражувањата покажуваат дека над 70% од загинатите во некои природни

катастрофи се жени (UNDP, 2013)¹, а ОН укажуваат дека жените и девојчињата имаат до 14 пати поголема веројатност да загинат во природни непогоди отколку мажите.² Причините за тоа се комплексни: од родови норми кои ги ограничуваат жените во слободата на движење, преку нивните обврски за грижа за деца и стари лица, до нееднаков пристап до информации и безбедни засолништа. Дополнително, во посткризни периоди се зголемува и ризикот од семејно и сексуално насилство, а жените често се исклучени од процесите на донесување одлуки во фазата на обновување и реконструкција. Заради тоа, интегрирањето на принципите на родова еднаквост во системот за управување со кризи и заштита е од круцијално значење за зголемување на отпорноста на заедницата и намалување на родовите нееднаквости во кризни ситуации. Во овој контекст, ЦУК и ДЗС имаат законска и стратешка улога во заштитата на граѓаните при катастрофи и вонредни состојби. Сепак, претходните анализи упатуваат дека жените се недоволно застапени во овие институции, што придонесува за отсуство на родова перспектива при спроведувањето на кризен менаџмент. Ова истражување ќе настојува да ги идентификува конкретните празнини и предизвици: дали и колку ЦУК и ДЗС прибираат родово раздвоени податоци, дали нивните буџети содржат ставки наменети за ранливи категории (на пр. жени, деца, стари лица), дали при изработка на планови се води сметка за потребите на различните групи, и дали постојат воспоставени практики за консултации со стратегии и тела за родова еднаквост.

2. Методологија

За да се одговори на целите, применет е **родово одговорен буџетски пристап** кој опфаќа комбинација од квантитативни и квалитативни методи. Истражувањето се одвиваше во две главни фази:

- **Деск-анализа на документи:** Прегледани се јавно достапни документи од двете институции за 2023 година, вклучувајќи ги нивните годишни буџети и извештај за извршување на буџет, стратешки планови, програми за управување со кризи и планови за заштита и спасување, како и други релевантни акти. Фокусот е насочен кон *родово дезагрегирани* податоци (на пр. број на вработени жени/мажи, информации за корисници на услуги по пол), како и индикации дека плановите ги адресираат специфичните потреби на мажи и жени (на пр. мерки за бремена жени, самохрани родители, сл.). Исто така, се истражуваше дали постојат посебни буџетски програми или ставки насочени кон жени, деца, лица со попреченост или други ранливи категории.
- **Анкетен прашалник:** Подготвен е стандарден прашалник со 14 прашања од затворен тип и можност за коментар. Прашалникот има за цел да ги идентификува

¹ UNDP (2013). Gender and Disaster Risk Reduction,

² Peterson, K. (2007). Reaching Out to Women When Disaster Strikes. Soroptimist International

ставовите, искуствата и потребите на жените од различни возрасти, етнички заедници, социјални и економски позадини во контекст на кризни и итни ситуации. Наменет е за жени кои живеат во урбани, рурални и маргинализирани заедници, и има за цел да собере податоци за тоа како тие биле погодени од различни видови кризи (како што се природни непогоди, пандемии, социјални или економски кризи), дали имале пристап до информации, институционална поддршка и услуги, и дали нивните специфични потреби биле препознаени и земени предвид од надлежните институции. Преку прашалникот се добива увид во тоа колку е застапена родовата перспектива во мерките за управување со кризи и заштита/спасување, како и во кои сегменти постојат недостатоци, пречки или исклученост на жените, особено на оние кои припаѓаат на ранливи групи. Добиените податоци ќе бидат основа за формулирање на препораки за поинклузивни, родово сензитивни политики и практики што ќе придонесат кон поголема безбедност и еднаквост во услови на криза.

Аналитичкиот пристап вклучува изработка на **унифицирана шема на критериуми** (матрица) за анализа на документите. Секој документ беше оценет според присуството или отсуството на: родово раздвоени податоци, јасно наведени мерки за родова еднаквост, буџетски импликации за различни групи, консултации со родови стратегии или акциони планови итн. Потоа, резултатите од ЦУК и ДЗС се споредија за да се утврдат сличности, разлики и добри практики или слабости специфични за секоја институција. Исто така се земаа предвид можните ограничувања, како непотполни информации (доколку одредени документи не се јавно достапни) и можниот ограничен одзив на прашалникот, што се идентификува во делот **Ограничувања** подолу.

3. Наоди

Центар за управување со кризи (ЦУК)

Буџетска распределба и транспарентност: Годишниот буџет на ЦУК за 2023 главно е наменет за редовното функционирање – плати на вработените, опремување на Центарот, ИТ-системи за известување, и сл. Не е идентификувана посебна буџетска ставка која експлицитно е наменета за унапредување на родовата еднаквост или поддршка на специфично ранливи категории. На пример, нема одвоени средства исклучиво за програми за жените жртви на катастрофи или обуки за жените во заедницата за справување со кризи – ваквите активности, доколку постојат, би биле вклучени во општите програми за обука на населението. Исто така, при анализа на извештајот за трошење во 2023, не беше пронајдено раздвојување на податоците за корисници по пол (на пример, број на граѓани од женски и машки пол кои добиле помош при одреден настан). Ова укажува дека *родово дезагрегирано следење на буџетските корисници не се практикува систематски* во ЦУК.

Стратешки планови и родова перспектива: Во Нацрт-стратешкиот план на ЦУК 2024–2026 се забележува свесност за потребата од поголема родова еднаквост. Конкретно, планот наведува цел за подобрување на етничката и **родовата застапеност во системот за управување со кризи**, преку имплементирање на принципите на родова еднаквост согласно препораките на меѓународните организации. Ова имплицира дека ЦУК препознава дека жените се недоволно застапени во редовите на институцијата и планира активности за подобрување на таа состојба. Според податоците од истиот стратешки документ, во моментот на изработка на планот ЦУК вработува **306 лица**, од кои само **97 се жени** (околу 32%), а останатите **209 се мажи**. Дополнително е наведено дека од 97-те жени, 17 се на раководни позиции, 41 на позиција стручен државен службеник, додека пак нема жени вработени без статус на државен службеник. Овој дисбаланс ја потврдува потребата за стратегиски мерки: не само за зголемување на бројот на вработени жени, туку и нивно поголемо учество во раководните структури.

Родова анализа во кризните планови: Постоечките планови за реагирање на кризи и катастрофи (на пример Националниот план за управување со кризи, оперативните процедури за различни сценарија и сл.) главно се родово неутрални по формулација – тие ги третираат граѓаните како единствена категорија без да специфицираат посебни мерки за жени или мажи. Нема јасни назнаки дека потребите на различните родови групи се разгледани одделно. На пример, во плановите за евакуација не се споменува посебен пристап кон бремените жени, ниту пак во плановите за привремено згрижување се спомнува обезбедување хигиенски средства специјално наменети за жени, и слично – што се важни детали кога би се вклучила родова перспектива. Сепак, вреди да се истакне дека ЦУК во изминатите години започна да се усогласува со националните политики за родова еднаквост.

Институционални практики и обуки: Во поглед на капацитетите, ЦУК соработувал со меѓународни партнери за зајакнување на родовата компонента. Со поддршка на Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП), во периодот 2008–2009 година Центарот за управување со кризи спроведе активности насочени кон интегрирање на родовата перспектива во системот за управување со кризи. Во рамките на заедничкиот проект беа организирани работилници за родови прашања, подготвен прирачник за вклучување на родовите практики во кризниот менаџмент и воспоставен тим за родови прашања во рамките на институцијата. Овие активности претставуваа прв чекор кон системско вклучување на родовата еднаквост во оваа област.

Континуитетот на овие напори е потврден и во наредните години. На 22 мај 2019 година, Центарот за управување со кризи организираше работилница на тема „Родова перспектива во намалување на ризици од катастрофи“, како дел од проектот IPA DRAM. На настанот учествуваа претставници од сите релевантни институции, при што беше дискутирано за важноста на интегрирањето на родовата еднаквост во процесите на намалување на ризици

од катастрофи и потребата од користење родово разделени податоци за поефикасно планирање и одговор при кризи. Ова покажува дека ЦУК започнува да ја препознава важноста на интегрирање на родовите аспекти во планирањето за кризи, и барем на ниво на обука и подигање на свеста, презел одредени чекори. Сепак, засега нема докази дека овие иницијативи се трансформирале во постојана практика – на пр. сè уште не се изработуваат посебни „родови анализи“ при процена на ризици, ниту пак буџетските програми на ЦУК имаат ознаки или индикатори поврзани со родова еднаквост.

Дирекција за заштита и спасување (ДЗС)

Буџет и програми: ДЗС е институција надлежна за координација на оперативните активности за спасување и заштита при катастрофи (на пр. пожари, поплави, земјотреси), што подразбира дека голем дел од нејзиниот буџет се насочува кон материјално-технички средства (опрема за спасување, возила, обука на специјализирани тимови) и редовни расходи за персонал. Во прегледот на предлог-буџетот на Република Северна Македонија за 2024 година, ДЗС фигурира како посебен буџетски корисник, но **нема назначени посебни средства кои би укажале на директен родов фокус** (на пр. нема линија „активности за жени во кризни ситуации“ или слично). Како и кај ЦУК, буџетските документи не нудат детален увид во тоа кои групи граѓани се крајни корисници на услугите, па оттука не може да се утврди дали, на пример, дел од средствата биле искористени за помош на жени или други ранливи категории. Во извештаите за завршната сметка на ДЗС, ставките се агрегирани по економска намена (плати, стоки и услуги, трансфери и сл.) без навестување на демографијата на корисниците.

Стратегиски и оперативни документи: ДЗС работи според неколку клучни документи – Закон за заштита и спасување, Национална стратегија за намалување на ризици од катастрофи (во која ДЗС учествува во спроведувањето), оперативни планови за одговор на конкретни закани (план за заштита и спасување при пожари, план за справување со поплави, сеизмолошки план итн.). При анализата на овие документи, **не беше пронајдена експлицитна интеграција на родовата перспектива**. На пример, во типичен план за евакуација или спасување, не се спомнуваат приоритетни мерки за бремени жени, доилки или сл. – туку фокусот е на техничките и логистичките аспекти за целото население. Плановите главно ги наведуваат надлежностите и ресурсите (наредби, синџир на команда, точки за евакуација, материјали), без да разликуваат категории на граѓани по пол. Сепак, во **Националната стратегија за намалување на ризици од катастрофи 2021–2030**, која ја допира работата и на ДЗС, се препознава принципот на инклузивност – документот ја истакнува важноста на пристапот што е *„инклузивен, чувствителен на родови аспекти и насочен кон ранливите групи“*. Ова е повеќе општа декларација отколку конкретен акциски чекор, но претставува основа врз која ДЗС би можела да гради понатаму детални мерки.

Родова застапеност во институцијата: Слично како ЦУК, и ДЗС традиционално е доминирана од мажи, особено во оперативните структури (спасувачки тимови, пиротехничари, водачи на тимови на терен). Според индиректни информации (интервју со

координаторката за еднакви можности при ДЗС од 2022 година), **жените се застапени со многу мал процент во ДЗС**, што има негативно влијание врз вклучувањето на родовата перспектива во работата на институцијата. Точната бројка на вработени жени во Дирекцијата не беше достапна преку јавните документи, но може да се претпостави дека од вкупниот број на службеници (кој изнесува неколку стотини ако се сметаат и подрачните одделенија ширум земјата), жените сочинуваат можеби 10-15%. Поважен е податокот дека на раководни позиции во ДЗС (како што се раководители на сектори, началници на одделенија) има многу малку жени – што значи дека при донесувањето одлуки за распределба на ресурсите и креирање политики, женската перспектива е слабо застапена.

Институционален капацитет за родова еднаквост: Иако формално ДЗС е дел од безбедносно-одбранбениот сектор, законските одредби за еднакви можности важат и за оваа институција. Согласно Законот за еднакви можности на жените и мажите, поголемите органи на државна управа треба да назначат **координатор за еднакви можности**. ДЗС има именувано таков координатор уште пред неколку години – координаторката била активна, што се гледа и од фактот дека *присутствувала на обуки и конференции* поврзани со родова еднаквост. На пример, на 27–28 јуни 2019 год. координаторката за еднакви можности на ДЗС учествувала на дводневна конференција за родова еднаквост во организација на Министерството за труд и социјална политика (информација објавена на официјалната страница на ДЗС). Ова укажува дека Дирекцијата вложува барем минимум напор да го оспособи своето лице задолжено за родови прашања со соодветни знаења. Сепак, надвор од улогата на тој координатор, нема индикации за поширок тим или работна група во ДЗС која би се занимавала со прашања на родова интеграција. Исто така, сè уште нема развиено интерни процедури за тоа како да се вклучи родовата перспектива во процесот на планирање – на пример, нема прирачник или упатство за вработените при изработка на планови да разгледаат родови аспекти.

Соработка и иницијативи: ДЗС има учествувало на заеднички активности со ЦУК и други субјекти за подигање на свеста за родовите аспекти. Веќе споменатата работилница во 2019 година „Родова перспектива во намалување на ризици од катастрофи“ била организирана од ЦУК, но на неа присуствувале и претставници на ДЗС. Тоа беше првпат формално да се разговара за улогата на половите во кризни ситуации во рамки на овие институции. Од тогаш наваму, неформално се спроведени и други иницијативи поттикнати од меѓународни партнери. На пример, проекти на УН Women и UNDP во Северна Македонија ги вклучуваат ДЗС и ЦУК во активности за *родово одговорно планирање во намалување на ризици*. Иако овие активности (работилници, обуки, советувања) не се директно видливи во буџетите на ДЗС, нивното постоење укажува на постепено зголемување на капацитетот. Она што отсуствува е **систематско собирање на податоци** при кризни интервенции: на пример, дали ДЗС евидентира колку жени наспроти мажи се евакуирани, или тип на помош овозможена на жените, наспроти мажите. Ова досега не е практика, но претставува потенцијална област за подобрување која би овозможила во иднина подобро таргетирање на мерките.

Споредбена анализа на ЦУК и ДЗС

Анализата на двата субјекти открива повеќе **заеднички предизвици** во однос на родовото буџетирање, но и некои разлики во пристапите:

- **Недостаток на родово дезагрегирани податоци:** И ЦУК и ДЗС засега не прибираат или објавуваат доволно податоци поделени по пол, било да станува збор за вработени, корисници или бенефити од програмите. ЦУК во последните извештаи започнува да ги наведува бројките на вработени жени и мажи (и има поставено цел за зголемување на женската застапеност), додека ДЗС дури ни тоа јавно не го прави. Во однос на корисниците (граѓани погодени од кризи), ниту една институција нема практика да известува „колку од помогнатите лица се жени, мажи, деца“ и сл. Ова е значајна празнина бидејќи без такви податоци е тешко да се процени дали одговорот на кризните ситуации бил еднакво ефективен за различните групи.
- **Интеграција на родовата перспектива во плановите:** На стратешко ниво, ЦУК направи чекор напред вградувајќи ја родовата еднаквост како принцип во својот среднорочен план (2024–2026) и формално назначувајќи координатори за родова еднаквост. ДЗС сè уште нема јавно достапен документ кој експлицитно се осврнува на родовата перспектива во рамките на своите цели или задачи. Тоа сугерира дека ЦУК, веројатно под влијание на државните обврски и меѓународните проекти, е чекор понапред во *освестување на проблемот* и планирање активности за негово надминување. ДЗС, пак, останува повеќе фокусирана на својата основна техничка мисија, без да ја артикулира родовата димензија.
- **Специфични буџетски мерки:** Во двата буџета не постојат програми што експлицитно таргетираат жени или родова еднаквост. Ова значи дека родово одговорното буџетирање сè уште не е во практика: иако постои законска обврска за воведување родово одговорно буџетирање во сите институции, веројатно тоа се сведува на *родова изјава* при предлагањето на буџетот (формален акт) без реалокација на средства. Ниту ЦУК, ниту ДЗС, според достапните информации, немаат издвоено, да речеме, процент од својот буџет за унапредување на положбата на жените.
- **Институционален капацитет:** Двете институции назначиле *координатори за еднакви можности*, што е позитивен чекор. Во ЦУК има дури и заменик-координатор, што потенцијално значи дека се формира тим од двајца кој би го движел овој процес. Во ДЗС координаторката е една и таа обично е дел од секторот за општи работи или човечки ресурси. Заеднички предизвик е што овие координатори немаат голема моќ на одлучување (обично се на ниво на советници) и нивниот успех зависи од поддршката од раководството. Фактот што директорите

на двете институции (кои историски биле мажи, често со воена или полицијска позадина) не иницирале сами политики за родова еднаквост укажува дека напредокот во главно е реактивен – поттикнат од надворешни актери (министерства, меѓународни организации) отколку од внатрешна визија.

- **Соработка и учење:** И ЦУК и ДЗС учествувале во заеднички обуки и работилници, но нема многу докази за **континуирана соработка** меѓу нив по ова прашање надвор од ад-хок настани. Би се очекувало дека како комплементарни институции во кризниот менаџмент, тие би можеле да споделуваат ресурси – на пример, заеднички да развијат упатство за интегрирање на родова перспектива во кризни планови, или заеднички да лобираат за буџет за ранливи групи во катастрофи. Таква иницијатива (барем јавно) не е забележана.

Ограничувања: Треба да се напомене дека пристапот до некои интерни документи беше ограничен. Можно е ЦУК и ДЗС да имаат одредени интерни акти или извештаи за кои јавноста нема информации, а кои содржат повеќе детали за нашиот предмет. Исто така, одговорите од прашалникот (кои ќе следуваат) ќе помогнат да се пополнат одредени празнини – особено во однос на праксата, која често не е видлива во формалните документи. Но, врз основа на сега достапните извори, јасно е дека и двете институции се на самиот почеток во однос на родово одговорното буџетирање и планирање.

4. Квантитативно истражување

Во рамки на анализата беше спроведено квантитативно истражување преку структуриран прашалник со 14 прашања. Истиот беше дистрибуиран до жени од различни возрасти, етнички заедници, социјални и економски позадини во контекст на кризни и итни ситуации. Прашалникот има за цел да ги идентификува искуствата, ставовите и потребите на жените во различни кризни ситуации, со посебен фокус на тоа дали и како нивните специфични родови потреби се препознаваат и адресираат од страна на надлежните институции. Исто така, се откриваат пречките и недостатоците во пристапот до информации, услуги и поддршка, како и степенот на вклученост и консултации на жените во процесите на управување со кризи. На тој начин, се добива слика за родовата инклузивност на постоечките политики и практики, што овозможува идентификација на области каде е неопходно подобрување за постигнување на поголема родова еднаквост и заштита во кризни ситуации.

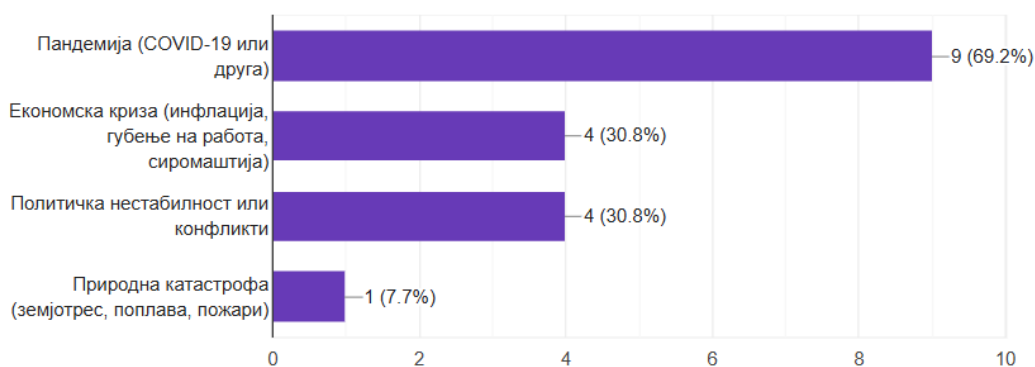
Во однос на демографските податоци, анкетираните лица претставуваат разновидна група жени од различни возрастни категории, при што најголем дел (38,5%) се на возраст од 46 до 60 години, додека значителен дел се и постари од 60 години (30,8%). Помалку од една третина се помлади од 35 години, со еднаква застапеност меѓу групите 18-25 и 26-35

години, секоја со 15,4%. Повеќето од испитаниците живеат во урбана средина (92,3%), што сугерира дека одговорите претежно го одразуваат искуството на жените со урбан начин на живот, додека само мал дел (7,7%) доаѓа од рурални средини. Во однос на работниот статус, речиси две третини се вработени (69,2%), што укажува на активна економска вклученост, додека 23,1% се пензионерки, а остатокот се студенти. Интересно е што сите испитаници изјавиле дека немаат попреченост, што може да влијае на претставеноста на потребите на лица со попреченост во анализата. Повеќето жени не се дел од ранливи групи (92,3%), додека мал процент (7,7%) се соочува со некој вид ранливост, како што се жртви на насилство, самохрани мајки или припадници на маргинализирани заедници. Оваа структура на испитаници овозможува увид во перцепциите и искуствата на различни категории жени, но со акцент на оние кои не се дел од ранливи групи и живеат претежно во урбана средина.

6. Која криза во последните 5 години најмногу влијаела врз вас и вашето домаќинство? (може да се избераат повеќе опции)

 [Copy chart](#)

13 responses

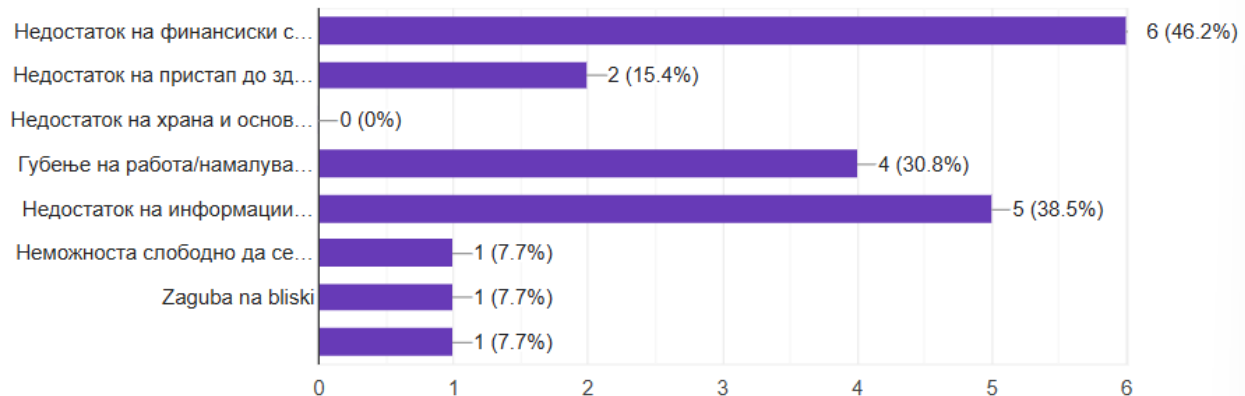
Одговорите на прашањето за кризите кои најмногу влијаеле врз анкетираниите и нивните домаќинства во последните пет години покажуваат дека пандемијата, особено COVID-19, била најзначајниот фактор, со 69,2% од испитаниците што ја избрале како влијание врз нивниот живот. Ова укажува на големото влијание што здравствената криза го имала врз општеството и индивидуалните животи, вклучувајќи ограничувања, здравствени ризици и промени во секојдневното функционирање. Втори по застапеност се економската криза и политичката нестабилност, секоја со по 30,8%, што покажува дека финансиските тешкотии, како инфлацијата, губењето на работа и сиромаштијата, како и политичките немири, исто така значително го оптовариле секојдневниот живот на голем дел од испитаниците. Најмалку влијание според овие одговори имала природната катастрофа, со 7,7%, што може да се толкува како помала застапеност или поразлично влијание на овој вид кризи врз испитаниците во споредба со другите видови на кризи. Вкупно, овие податоци го илустрираат мултифакторскиот карактер на кризите со кои се соочуваат жените и нивните

домаќинства, при што пандемијата и економските последици од неа доминираат, но не се занемаруваат и политичките и природните предизвици.

7. Кои беа најголемите предизвици со кои се соочивте за време на оваа криза? (може да се избераат повеќе опции)

 Copy chart

13 responses

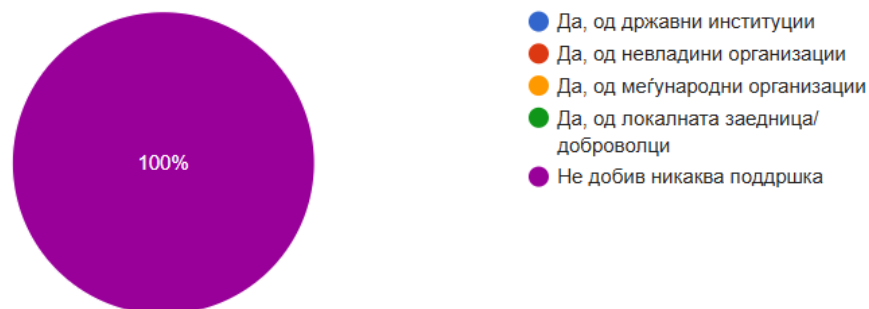

Одговорите на прашањето „Кои беа најголемите предизвици со кои се соочивте за време на криза?“ укажуваат дека жените најчесто се соочувале со финансиски тешкотии (46,2%), недостиг на информации за поддршка (38,5%) и губење на работа или намалени приходи (30,8%). Помал дел пријавиле проблеми со пристап до здравствени услуги, ограничено движење и загуба на блиски. Резултатите ја нагласуваат потребата од економска сигурност и достапни информации како клучна поддршка за време на кризи.

8. Дали добивте некаков вид поддршка за време на кризата?

 Copy chart

13 responses

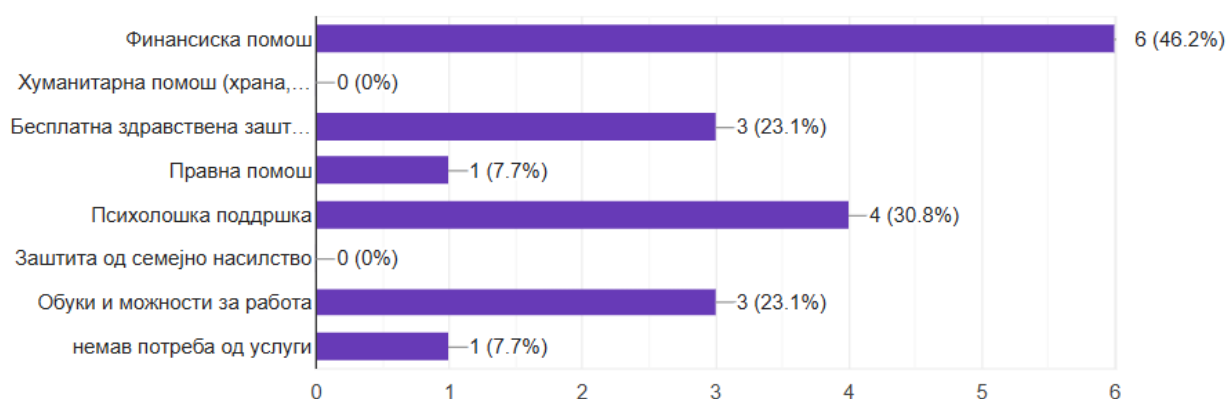
Фактот дека ниту една од анкетираните жени не добила никаква поддршка за време на кризата укажува на длабок институционален и системски пропуст во обезбедувањето на соодветни мерки за помош на граѓанките, особено оние од ранливи

категории. Овој резултат отсликува не само недоволен капацитет или координација на надлежните институции, туку и недостаток на информации, транспарентност и достапност на услугите. Дополнително, тоа може да значи дека механизмите за поддршка не биле родово чувствителни, ниту прилагодени на специфичните потреби на жените, што резултира со нивна невидливост во процесите на реагирање, заштита и опоравување. Оваа состојба ја нагласува итната потреба од воспоставување поинклузивни, одговорни и родово сензитивни системи за кризни интервенции.

9. Кои ресурси или услуги ви беа најнеопходни во тој период? (може да се избераат повеќе опции)

 Copy chart

13 responses

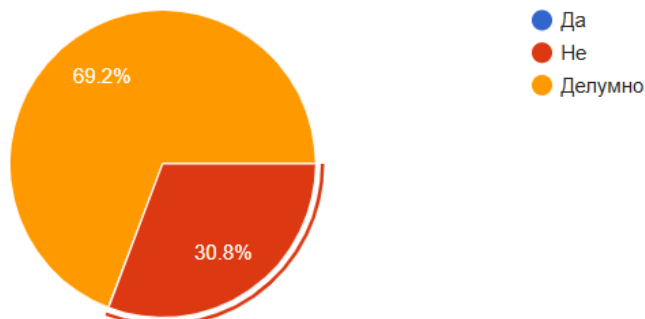

Анализата на одговорите покажува дека за испитаничките, најнеопходен ресурс за време на кризата била финансиската поддршка (46,2%), што потврдува дека економската несигурност е една од најкритичните последици од кризите врз жените. Истовремено, 30,8% од жените ја истакнуваат потребата од психолошка поддршка, што укажува на влијанието на кризите врз менталното здравје, често занемарено во интервенциите. Потребата од бесплатна здравствена заштита (23,1%) и можности за обука и вработување (23,1%) дополнително го нагласуваат значењето на пристапот до основни услуги и економско зајакнување во процесот на опоравување. Правната помош ја навеле 7,7% од испитаничките, што иако е понизок процент, укажува на постоење на правни предизвици кои не треба да се игнорираат. Овие резултати укажуваат на потребата институциите да развијат холистички, родово сензитивни програми за поддршка кои ќе ги опфатат економските, здравствените, психосоцијалните и правните аспекти на преживување и закрепнување.

10. Дали информациите за достапните ресурси и помош беа лесно достапни?

[Copy chart](#)

13 responses

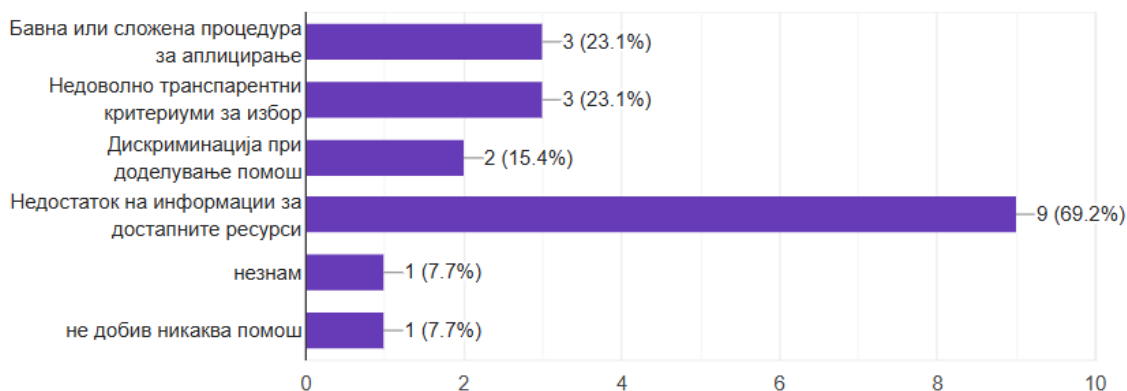

Резултатите покажуваат дека дури 30,8% од испитаничките немале пристап до информации за достапна помош и ресурси, додека 69,2% изјавиле дека тие биле делумно достапни. Ова укажува на сериозен недостаток во комуникациските канали и начинот на информирање на граѓанките за време на криза. Непристапноста или недоволната јасност на информациите ги ограничува можностите на жените да добијат навремена поддршка, особено кај оние кои не се поврзани со дигитални платформи или институционални мрежи. Ова укажува на потребата од унапредување на информирањето, преку јасни, пристапни и родово чувствителни механизми, за да се обезбеди навремена и ефективна помош за сите.

11. Кој беше најголемиот предизвик во пристапот до помош и услуги?

[Copy chart](#)

13 responses

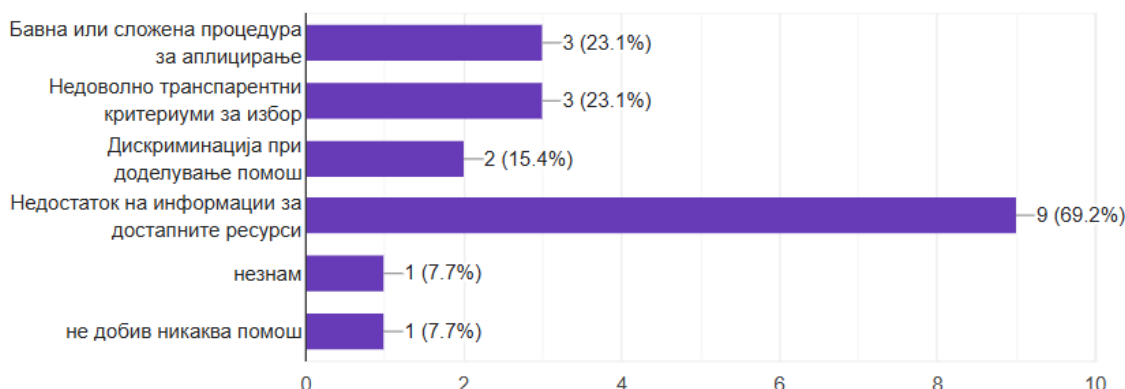
Анализата на одговорите покажува дека мнозинството од испитаничките (69,2%) изјавиле дека не добиле никаква помош, што веќе претставува значаен показател за нефункционалноста на системот за поддршка во кризни ситуации. Истовремено, еднакво

(по 23,1%) се појавуваат четири главни бариери во пристапот до помош: бавни и сложени процедури за аплицирање, недоволно транспарентни критериуми, дискриминација при доделување помош, и недостаток на информации за достапните ресурси. Дополнително, 15,4% од испитаничките одговориле дека не знаат, што пак укажува на недоволна информираност или исклученост од процесите на дистрибуција на помош. Овие резултати го потенцираат системскиот недостиг на достапност, транспарентност и инклузивност во механизмите за поддршка, особено за жени од различни социјални групи.

11. Кој беше најголемиот предизвик во пристапот до помош и услуги?

 Copy chart

13 responses

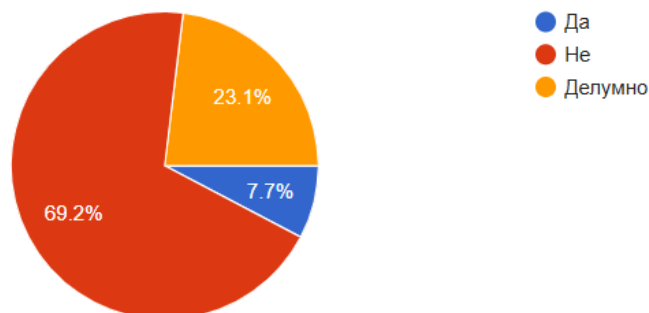

Одговорите на ова прашање откриваат клучни препораки од испитаничките за подобрување на системите за распределба на ресурси за време на криза. Најголем дел (69,2%) сметаат дека поголемата транспарентност и отчетност на институциите е неопходна, што укажува на недоверба во тековните механизми и потреба од јасни, проверливи процеси на дистрибуција. Ист процент се залага и за поедноставување на процедурите за аплицирање, што покажува дека административните бариери претставуваат сериозна пречка за пристап до поддршка. Значителен дел од испитаничките (53,8%) ја препознаваат важноста од вклучување на локалните заедници во процесот на дистрибуција, што би обезбедило подостапна и поцелена поддршка. Дополнително, 46,2% посочуваат потреба од подобро информирање преку социјални медиуми и локални канали, како и од специјализирани програми за жени од ранливи категории, што нагласува дека пристапот до информации и родовата сензитивност мора да бидат интегрирани во сите кризни интервенции. Овие наоди ја потенцираат потребата од родово одговорни и инклузивни механизми кои се прилагодени на реалните предизвици на жените во кризни услови.

13. Дали сметате дека жените се доволно вклучени во процесите на донесување одлуки за распределба на ресурси во кризи?

 Copy chart

13 responses

Одговорите на ова прашање јасно укажуваат на перцепираната маргинализација на жените во процесите на донесување одлуки поврзани со распределбата на ресурси во кризни ситуации. Дури 69,2% од испитаничките сметаат дека жените не се доволно вклучени, додека 23,1% оценуваат дека тоа учество постои, но е само делумно. Само една испитаничка (7,7%) смета дека жените се доволно вклучени. Овие податоци ја потврдуваат потребата од поголемо институционално застапување на жените, особено во кризни механизми и тела за одлучување, за да се обезбеди распределба на ресурси што одговара на реалните потреби на сите групи, вклучително и на жените, кои често се посилно погодени од последиците на кризи.

Во однос на дополнителни мерки кои испитаничките сметаат дека се потребни за да се подобри заштитата и поддршката на жените за време на кризи се истакнати повеќе елементи. Истакната е јасна свест кај испитаничките за потребата од структурни, сеопфатни и инклузивни мерки за подобрување на заштитата и поддршката за жените во време на кризи. Најчесто предложените решенија вклучуваат: директно вклучување на жените во креирање политики, особено на жени од маргинализирани групи како што се Ромкит.; зголемена транспарентност и отчетност на институциите, како и обезбедување практични обуки и пристап до различни услуги.

Дополнително, истакната е потребата од итни и безбедносни механизми, како што се засолништа за жени и деца, 24/7 телефонски линии, и дигитални алатки за пријавување насилство. Се бара и здравствена и психосоцијална поддршка, вклучувајќи услуги за сексуално и репродуктивно здравје и достапност на психолози. Забележана е важноста на економската поддршка преку финансиска помош, вклучување во обновувачки програми и преквалификација.

Овие предлози ја рефлектираат реалната потреба за системски пристап кој ги адресира различните аспекти на ранливоста кај жените во време на кризи, како и нивната желба за активно учество во процесите на одлучување и дизајнирање на мерки.

Заклучокот од спроведената анкета јасно укажува на значајните предизвици со кои се соочуваат жените во услови на криза, како и на недостатокот од соодветна поддршка и вклученост во процесите на донесување одлуки. Испитаничките посочија дека пандемијата и економските тешкотии се најголемите влијанија врз нивните домаќинства, додека финансиската нестабилност, ограничениот пристап до информации и здравствени услуги претставуваат клучни пречки. Истовремено, апсолутно сите испитаници потврдија дека не добиле никаква поддршка во кризата, што укажува на сериозна празнина во системот за помош. Жените нагласија потреба од поедноставени и транспарентни процедури за добивање помош, поголема вклученост на локалните заедници и специјализирани програми за поддршка, особено за ранливите групи. Воедно, повеќето анкетирани сметаат дека жените не се доволно вклучени во процесите на донесување одлуки за распределба на ресурси, што го нагласува значењето на нивното активно учество за обезбедување родово сензитивен и праведен пристап во управувањето со кризи. Сите овие наоди укажуваат на итна потреба од развој на политики и мерки кои ќе овозможат ефективна заштита, поддршка и економска инклузија на жените во кризни ситуации.

5. Заклучоци

Детектирани родови празнини: Анализата покажа дека родовата перспектива *не е систематски интегрирана* ниту во буџетите, ниту во програмите на ЦУК и ДЗС. Постојат значајни родови празнини во распределбата на ресурсите – од недостаток на податоци за тоа кои групи ги користат услугите, до отсуство на специјализирани мерки за жени (или мажи) во кризни ситуации. Жените се недоволно застапени како вработени, особено на повисоки позиции, што води до ограничено влијание на женската перспектива во креирањето политики. Исто така, ниту една од институциите нема воведено практика на проценка на влијанието на нивните активности врз различни категории граѓани; на пример, немаат спроведено *родова анализа на ефектите* на некоја спасувачка интервенција или вежба.

Позитивни примери и добри практики: Иако ограничени, воочени се и неколку позитивни чекори. ЦУК со вклучувањето на родовите цели во стратешкиот план и именувањето двајца координатори ја демонстрира подготвеноста институционално да ја признае проблематиката. ДЗС, пак, рано именуваше координаторка и ја вклучи во национални обуки, со што ја отвори вратата на темата во рамките на институцијата. Заедничката работилница во 2019 година е пример како двата органи, во партнерство со меѓународен проект, можат да разменат искуства и да ги запознаат своите кадри со концептот на *намалување на ризици со родова еднаквост на ум*. Овие примери, иако изолирани, претставуваат почетна точка врз која може да се гради понатаму.

Недостатоци и простор за подобрување: Главните недостатоци се поврзани со недостаток на *конкретизација*. Имено, и кога постојат позитивни намери (на пр. изјава дека ќе се подобрува родовата застапеност), тие не се проследени со јасен акционен план или

буџетски средства. Простор за подобрување има во неколку насоки: (1) **Подобро планирање и податоци** – двете институции треба да започнат да собираат податоци по пол во сè што работат, бидејќи само така ќе увидат каде се нееднаквостите; (2) **Обучување на кадарот** – потребно е поголем дел од персоналот (не само координаторите) да разбере што значи родово одговорно буџетирање и зошто е важно за успешен кризен менаџмент; (3) **Вклучување на родови експерти во процесите** – во изработка на секој позначаен план или стратегија за заштита, би било корисно да се консултира лице со експертиза во родова еднаквост, за да укаже на можни „слепи точки“ и да предложи прилагодувања.

Вреди да се потенцира дека истражувањето *не опфати процена на влијанието на тековните мерки врз конкретни корисници*. Така, не знаеме, на пример, дали жените граѓани се задоволни од услугите на ДЗС во споредба со мажите, или дали одредена интервенција имала поголем ефект врз еден пол. Ова е следен чекор кој би дал поширока слика за ефективноста на родовото (не)интегрирање. Но, и без таа компонента, очигледно е дека моменталната состојба остава простор за подобрување за да се обезбеди дека при идните кризи, *никој нема да биде запоставен поради родови улоги или разлики*.

6. Препораки

Врз основа на увидот, формулирани се следниве препораки за подобрување на родовата одговорност во буџетите и програмите на ЦУК и ДЗС:

- **Стратегиско планирање со родов фокус:** ЦУК треба да ги операционализира заложбите од својот стратешки план – да изготви *акциски план за зголемување на родовата еднаквост*, со конкретни цели (на пр. x% зголемување на бројот на жени вработени во оперативниот сектор во рок од 3 години) и мерки (стипендии/обуки за жени за специјалностите каде се малку, менторска поддршка, сл.). ДЗС, пак, би требало да вгради слична родова компонента во своите идни стратешки документи. Ова може да вклучи и прилагодување на нормативните акти – интерните правилници да предвидат обврска за разгледување на родови прашања при секое стратешко планирање.
- **Родово одговорно буџетирање:** Двете институции да започнат со примена на родово одговорно буџетирање во пракса, а не само формално. Конкретно, препорачливо е во буџетските програми за 2025 и понатаму да се вклучат најмалку **една до две активности со јасен родов фокус**. Примери: во рамки на програмата за обуки и вежби, да се предвидат обуки за припаднички на службите за спасување (со цел зголемување на учеството на жените во тие тимови); или во програмата за едукација на населението, да се креираат материјали насочени кон мајки и жени во заедницата (на пр. како да постапат во криза, земајќи ги предвид нивните семејни улоги). Овие активности треба да имаат *планиран буџет* – макар и скромно – кој ќе

покаже дека институциите вложуваат средства во намалување на родовиот јаз.

- **Зајакнување на кадровските капацитети:** Улогата на координаторите за еднакви можности треба да се зајакне. Тоа подразбира раководството на ЦУК и ДЗС да им даде видлива поддршка, да ги вклучува во процесите на донесување одлуки, и редовно да го слуша нивниот извештај. Би било корисно формирање на *мала работна група или комитет* за родова еднаквост во секоја институција, во кој покрај координаторот би членувале и други заинтересирани вработени (машки и женски) од различни сектори – со задача да предлагаат мерки и да го следат напредокот. Дополнително, препорачуваме редовни обуки: Министерството за труд и социјална политика, во соработка со меѓународни организации, да организира годишни обуки за родово одговорно буџетирање специјално прилагодени за секторот на кризи и спасување, на кои би присуствувале клучни луѓе од ЦУК и ДЗС (вклучително и финансиските службеници кои го креираат буџетот).
- **Меѓуинституционална соработка:** ЦУК и ДЗС би имале корист од потесна соработка меѓу себе во полето на родовата еднаквост. Една препорака е **заеднички да развијат протокол или водич** за постапување во криза што ќе ги адресира родовите аспекти – документ кој би опишал, на пример, како да се осигура родово сензитивна евакуација, распределба на хуманитарна помош со внимание на потребите на жените (и мажите) и сл. Овој документ потоа би можел да се дистрибуира и до локалните единици (општинските штабови за заштита и спасување) за усвојување. Исто така, заеднички настап на ЦУК и ДЗС пред Министерството за финансии или Владата, со иницијатива за добивање средства за родово насочени проекти, би можел да биде поуспешен отколку поединечно.
- **Подобрување на собирањето податоци:** Препорачуваме во сите идни извештаи за реализирани активности, доколку е можно, ЦУК и ДЗС да вклучуваат *родова дезагрегација на податоците*. На пример, ако ЦУК известува колку граѓани биле евакуирани за време на поплава, да наведе од тие лица колку биле жени и колку мажи, колку деца, и тн. Слично, ДЗС при извештај за спасувачки интервенции да наведе за бројот на ангажирани припадници по пол, број на спасени лица по пол итн. Овие податоци ќе овозможат со тек на време да се прават анализи за тоа кој е најпогоден и дали има скриени образци (на пр. дали жртви почесто се жени или мажи зависно од типот на катастрофа, и што значи тоа за превенција). За да го овозможат ова, можеби ќе треба прилагодување на формуларите и системите за евиденција – задача која не бара голем буџет, а носи голема вредност на долг рок.
- **Вклучување на надворешни чинители:** Препорака е двете институции да ја отворат вратата за **соработка со граѓанскиот сектор** кој има експертиза во родови прашања. На пример, организации за женски права или академски истражувачи кои се занимаваат со родови аспекти на безбедноста можат да бидат вклучени како советници при подготовка на нови стратегии или големи вежби. Ова не само што ќе

донесе свежа перспектива, туку и ќе ја сигнализира посветеноста на ЦУК и ДЗС кон транспарентност и инклузивност. Со спроведување на горенаведените препораки, ЦУК и ДЗС би направиле значаен чекор кон трансформирање во родово посвесни и поодговорни институции. Тоа на долг рок ќе резултира со поквалитетни услуги за сите граѓани и посилен општествена отпорност на кризи.

- **Воведување систематска евалуација врз основа на прашалници:** Да се воспостави редовно спроведување на анкети и истражувања меѓу корисниците на услугите за да се мапираат специфичните родови потреби и да се следи влијанието на мерките. Ова ќе помогне да се идентификуваат слабостите во реално време и да се прилагодат програмите според потребите на жените и мажите.
- **Подигнување свесност кај корисниците:** Да се вклучат едукациски кампањи за корисниците на услугите (особено жени), за да бидат подобро информирани за нивните права, можностите за помош и начините на постапување во криза.

7. Прилог: Прашалник

Прва група прашања: Демографски прашања

1. Возраст
2. Живеалиште
3. Работен Статус
4. Дали имате некаков вид на попреченост
5. Дали припаѓате на ранлива група (жртва на насилство, самохрана мајка, сиромашна, невработена подолго време, припадничка на маргинализирана група и сл.)?

Втора група прашања: Искуство за време на криза

6. Која криза во последните 5 години најмногу влијаела врз вас и вашето домаќинство? (може да се изберат повеќе опции)
  - Пандемија (COVID-19 или друга)
  - Економска криза (инфлација, губење на работа, сиромаштија)
  - Политичка нестабилност или конфликти
  - Природна катастрофа (земјотрес, поплава, пожари)
7. Кои беа најголемите предизвици со кои се соочивте за време на оваа криза? (може да се изберат повеќе опции)
  - Недостаток на финансиски средства
  - Недостаток на пристап до здравствени услуги
  - Недостаток на храна и основни потреби
  - Губење на работа/намалување на приходите

- Недостаток на информации за поддршка

Трета група прашања: Пристап до поддршка и ресурси

8. Дали добивте некаков вид поддршка за време на кризата?
  - Да, од државни институции
  - Да, од невладини организации
  - Да, од меѓународни организации
  - Да, од локалната заедница/доброволци
  - Не добив никаква поддршка
9. Кои ресурси или услуги ви беа најнеопходни во тој период? (може да се изберат повеќе опции)
  - Финансиска помош
  - Хуманитарна помош (храна, облека, хигиенски продукти)
  - Бесплатна здравствена заштита
  - Правна помош
  - Психолошка поддршка
  - Заштита од семејно насилство
  - Обуки и можности за работа
10. Дали информациите за достапните ресурси и помош беа лесно достапни?
  - Да
  - Не
  - Делумно
11. Кој беше најголемиот предизвик во пристапот до помош и услуги?
  - Бавна или сложена процедура за аплицирање
  - Недоволно транспарентни критериуми за избор
  - Дискриминација при доделување помош
  - Недостаток на информации за достапните ресурси

Четврта група прашања: Препораки за подобра распределба на ресурси во идни кризи

12. Кои механизми би ја подобриле распределбата на ресурсите за време на криза? (изберете до три опции)

- Поедноставени процедури за аплицирање
- Поголема вклученост на локалните заедници во дистрибуцијата
- Подобро информирање преку социјални медиуми и локални организации
- Специјализирани програми за поддршка на жени од ранливи категории
- Поголема транспарентност и отчетност на институциите

13. Дали сметате дека жените се доволно вклучени во процесите на донесување одлуки за распределба на ресурси во кризи?

- Да
- Не
- Делумно

14. Какви дополнителни мерки сметате дека се потребни за да се подобри заштитата и поддршката за жените за време на кризи?

Извори:

1. **Центар за управување со кризи (2023)** – Нацрт-стратешки план 2024–2026 (извадок за родова застапеност)
2. **UN Women (2023)** – Профил на родовата еднаквост во Северна Македонија (страница 80; застапеност на жените во безбедносните институции)
3. **Центар за управување со кризи (2019)** – Вест: Работилница „Родова перспектива во намалување на ризици од катастрофи“
4. **Министерство за одбрана (2024)** – Годишен извештај за реализација на активности (NAP Жени, мир, безбедност) – извадок за координатори во ЦУК

Институција	Тип документ	Назив / Опис	Линк
ЦУК	Завршна сметка 2023	Годишен извештај за извршување на буџетот 2023	Извештај на ЦУК (google.com)
ЦУК	Завршна сметка 2021	Извештај за извршување на работа – завршна сметка 2021	Извештај на ЦУК 2021
ЦУК	План стратегија	Нацрт-стратешки план 2024–2026	Нацрт-стратешки план
ЦУК	Завршна сметка 2020	Извештај за извршување на буџетот 2020	Извештај ЦУК 2020
ЦУК	Завршна сметка 2022 (план)	Годишен план за работа 2022	План 2022
ЦУК	Правилник	Правилник за систематизација – април 2024	Правилник 04-2024
ДЗС	Национална стратегија	Национална стратегија за намалување на ризици 2021–2030 (вклучува ДЗС)	Страт. РЗК 2021–2030 (министерска база)
Министерство за финансии	Предлог-буџет 2024	Буџетска алокација за ЦУК и ДЗС	[finance.gov.mk – Буџети]
Министерство за финансии	Завршна сметка 2023	Составен извештај за ЦУК и ДЗС	[finance.gov.mk – Завршни сметки]

UN Women	Истражувачки извештај	Профил на родова еднаквост во РСМ (2023)	[unwomen.org]
UNDP / IPA DRAM	Проектни активности 2019	Работилница за родова перспектива, ЦУК и ДЗС	(популаризирана преку веб-вестите на ЦУК и UNDP)
МТСП	Закон	Закон за еднакви можности	[mtsp.gov.mk]
МТСП	Национален акт	Национален акциски план – Резолуција 1325	[genderequality.gov.mk]